

Dr. Ivan Prijatelj / «Mladoslavenci» in «Mlada Evropa»

Periodiziranje literarne zgodovine — kakor vsake druge zgodovine — je prav tako težka stvar, kakor je težko najti dobro in izrazito poznamenovanje za posamezne zgodovinske periode. Vsaki periodizaciji preti nevarnost, da mehanično preseka tok dogodkov, ki se organično presnavljajo iz prošlosti in istotako organično priraščajo iz sodobnosti na podlagi duševnih in materialnih pogojev časa ter na osnovi iniciativ silnih individualnih činiteljev. Zgodovinarstvo je ozmišljeno rekonstruiranje in sestavno podoživljanje prošlosti. Zategadelj se zgodovinar — vprav zaradi sistematične preglednosti in smotrene grupacije vsega tega, kar se je tudi v dogajanju snovalo v okviru izvestnih skupin — ne more in ne sme odreči delitve zgodovine v periode. Zavedajoč se torej, da vsako periodiziranje v bistvu nasiljuje kontinuiteto zgodovinskega dogajanja, vendar pa priznavajoč, da literarna kakor vsaka druga zgodovina v svrhu sistematične preglednosti potrebuje nekih obmejitev, postopa po mojem mnenju literarni zgodovinar najprirodneje in najsmotrneje, ako se pri periodizaciji odloči za takšne grebene, od katerih priroda sama v morju svojih časovnih valovanj jemlje zdaj svoje zalete, da po njih izprožitvi zopet splahneva, delajoč prostor in dajajoč povod novim zaletom. Za take grebene in mejnike smatram jaz v soglasju z nekaterimi odličnimi sostrokovnjaki nastope novih, mladih, med seboj krepko idejno zvezanih generacij, dobivajočih po nastopu prvih pionirjev v podmladkih še nekaj časa sukurs, dokler se gesla pokolenja ne izživijo in ne izrabijo, na kar stopajo pod praporom novih idej najprej v boju z «očeti», nato v mirni udeležitvi teh idej na pozorišče — «sinovi», katere čaka prej ali slej ista usoda.

Kar se tiče poznamenovanja literarnozgodovinskih period, je nekdanja romantična doba v svojem individualizmu rada imenovala posamezna obdobja po prominentnih osebnostih, dočim je nji sledeča pozitivistična ali realistična doba kazala nagnjenje nazivati periode rajši po najglasnejših umetnostno-formalnih, idejnih ali socialnih časovnih devizah. Po mojem mnenju ne gre, da bi popolnoma zametavali staro romantično praksō, samo rabiti bi jo morali zelo previdno. Vsako poznamenovanje je etiketa, ki

doseza svoj namen samo takrat, kadar vsebuje vsaj večino glavnih znakov vsebine v zgoščeni obliki. Ako imamo torej opraviti z obdobjem, kateremu je kakšna genijalna osebnost malone sama vtisnila svoj duševni pečat, potem to obdobje tudi v literarni zgodovini po pravici in lahko nosi ime dotične genijalne individualnosti. Ako pa so bile skupinske časovne ideje kakršnegakoli značaja glavne vodnice izvestne dobe, potem se mora izbrati poznamenovanje za dotično periodo v skladu z imenoslovjem teh časovnih vodilnih gesel.

Kar se tiče slovenske novejšje literarne zgodovine onih časov, ki so se vrstili po zaključku Čop-Prešernove visoke romantike, stopivše v življenje po premagi Zois-Vodnik-Kopitarjeve filološke in etnografske romantike, je bila v tem pogledu pri nas do sedaj praksa naslednja: Julij pl. Kleinmayr, ki je v svojem slabo uspelem prvem poizkusu, naslovljenem »Zgodovina slovenskega slovstva« (Celovec, 1881), obravnaval tudi prvi del te dobe, je krstil obdobje od 1843. (od »Novic« dalje) do 1881. z enostavnim matematično-mehaničnim nazivom: »tretja doba« zatregel, ker je imenoval prejšnji dve periodi »drugo« (od 1770 do 1843), oziroma »prvo dobo« (od početkov do Pohlina). O tem, da slovensko literarno zgodovinarstvo ni moglo ostati pri tem primitivnem, ničesar ne vsebujočem poznamenovanju, ni treba izgubljeni besede. Nato je izdal 1893. dr. Jakob Sket v svrhu literarnega pouka v višjih razredih srednjih šol svojo »Slovstveno čitanko« (Celovec, 1893), v kateri je ponaslovil obdobje med 1843.—1893. z izrazom: »doba narodne prosvete«. Začetno letnico 1843. je Sket pridržal iz Kleinmayra, smatrajoč začetek Bleiweisovih »Novic« za mejnik, od katerega naj se datira novejša slovenska literatura. Z nazivom »narodna prosveta« je sicer Sket poizkušal zajeti v naslov že tudi bistvo literarnega snovanja tega obdobja, vendar se mora reči, da je s tem dokaj splošnim nazivom označil le bolj prva leta te periode, manj pa zadnja desetletja XIX. stoletja, v katerih si je stavila slovenska literatura tudi že bolj umetnostne cilje. Prvi, ki je novejšo slovensko literarno zgodovino razložil v dva dela, je bil dr. Karol Glaser. Njegova »Zgodovina slovenskega slovstva« (Ljubljana, 1894—1898) je v III. zvezku obravnavala »Bleiweisovo dobo od 1848. do 1870. leta«. Dr. Glaser, ki je prvi med našimi literarnimi zgodovinarji jemal ozir na važne svetovne dogodke — sestavljajoč sicer precej šablonske preglede svetovnih pojavov in postavljajoč jih na čelo posameznih oddelkov svojega dela — je torej tudi prvi poizkusil datirati začetek novejšje slovenske literarne zgodovine s svetovno-znamenito zarezo leta

1848. Zakaj je dr. Glaser to prvo obdobje zaključeval ravno z letom 1870., je tem manj uvidevno, ker mu je dal naslov: «Bleiweisova doba». Saj je vendar dr. Bleiweis nastopil v naši javnosti s svojimi «Novicami» že leta 1843. in deloval v nji do svoje smrti leta 1881. Da je dr. Glaser krstil to kakor tudi poznejše obdobje («Stritarjevo dobo») z imenoma dveh markantnih osebnosti, se dá razlagati iz metode njegove literarne zgodovine, v kateri so stali biografski in bibliografski podatki o posameznih osebnostih bolj v ospredju, nego ideje časovne kulture, literature in umetnosti sploh. Za drjem. Glaserjem je prišel dr. Grafenauer najprej s svojo «Zgodovino novejšega slovenskega slovstva» (Ljubljana, 1909 in 1911), nato pa s svojo «Kratko zgodovino slovenskega slovstva» (Ljubljana, 1917 in 1919). Zdi se mi, da se je dr. Grafenauer tako v prvi kakor v drugi svoji literarni zgodovini glede poznamenovanja dob vzgledoval na novejših čeških literarno-zgodovinskih kompendijih. Znamenite Laichterjeve «Češke literature XIX. stoletja» I. del obravnava pod naslovom «Od Dobrovskega do Jungmannove pesniške šole» (II. izd., Praga, 1911) v posameznih specialnih poglavjih češko prosvetljenstvo in prvo romantiko, njen II. del pod naslovom «Od Polaka do Langerja» romantiko, njenega III. dela 1. zvezek pod naslovom «Od Máche do Havlíčka» isto literarno šolo, njenega III. dela 2. zvezek pod naslovom «Od Božene Němcove do Nerude» pa že početke češkega realizma. Novák-Novákova «Pregledna zgodovina češke literature» (II. izd., Praga, 1913) pa deli novejšo češko literaturo, počenši od prosvetljenstva v: a) «Literaturo narodnega preporoda» (prosvetljenstvo, romantika) in v: b) «Literaturo prerojenega naroda» (doba prehoda in reakcije, doba Nerude in Háčka, sedanja doba). Podobno je nazval tudi dr. Grafenauer svoje večje zgodovine I. del z naslovom «Od Pohlina do Prešerna» in je v tem delu obravnal «prosvetljeno dobo» ter «slovensko romantiko», dočim je nazval II. del iste večje zgodovine «dobo narodnega prebujenja» ter jo obmejil z leti 1848. do 1868. Isti naslov in ista obmejnika je za čas po letu 1848. obdržal dr. Grafenauer tudi v svoji «Kratki zgodovini», v kateri je nadaljnje obdobje od leta 1868. do 1895. krstil za «dobo nove romantike in realizma», dočim je dal slovenski «moderni» naziv «Od literarnega prevrata do naših dni».

Z ozirom na svoje v uvodu tega sestavka razvito naziranje o periodizaciji literarne zgodovine na podlagi novih generacij, ne pričujem jaz zgodovine novejše slovenske literature z l. 1843., 30 kakor se je to delalo do Glaserja, zategadelj, ker v prvih petih

letnikih Bleiweisovih »Novic«, tedanjega glavnega glasila slovenske literature, še ne nastopa nikaka nova generacija z nikakimi novimi idejami, ki bi se ločile od primitivno-utilitarnih smotrov takratnih neznatnejših naših pisateljev in tudi ne od narodno-preporodnih ciljev važnejših avtorjev prejšnje romantične dobe. Šele v l. 1848., ob času »pomladi narodov« nastopi tudi pri nas krepak nov val med seboj idejno zvezane generacije, ki se po sporadičnih početnih svobodomiselnih alurah z ozirom na primitivne potrebe naroda in glede na večino duhovniškega sotrudištva obdá s trdnim oklepom naziranjsko konservativne, družabno patrijarhalne in umetnostno utilitarne ter narodno probujne ideologije. To generacijo imenujem jaz generacijo »Staroslavencev« in dobo literarne zgodovine, snujoče se pod egido teh mož — dobo »Staroslovenstva«. Grafenauerjevega naziva »doba narodnega prebujenja« za obdobje med l. 1848.—1868. si nisem mogel prisvojiti zategadelj, ker se je narodna prebuditev v zmyslu narodnega osveščenja v posameznikih vršila pri nas že izza dobe prosvetljenstva, v zmyslu ljudske prebuditve v nacionalnem oziru pa se je nadaljevala prav do svetovne vojne in se šele v tem velikem požaru vzvršičila v zahtevi po lastni narodni državnosti. »Narodno prebujenje« se torej po mojem mnenju ne dá vgozditi zgolj med leta 1848.—1868. Pokolenje »Staroslavencev«, označeno po štirih glavnih, gori navedenih geslih, katerih samo eno, čeprav zelo važno, tvori »narodna prebuda«, predstavlja idejno dokaj tesno med seboj zvezano, pod Bleiweisovim vodstvom stoječo generacijo, katera je zavládala s svojo miselnostjo v burji l. 1848., vodila slovensko kulturno in literarno udejstvovanje skozi desetletje avstrijskega absolutizma, organizirala prvi javni narodno-politični in družabno-socialni nastop Slovencev kot naroda v dobi obnovljene ustave 60tih let ter si zlomila hrbtenico ob glasovanju za dualizem l. 1867. Sama se spočetka seveda res ni tako imenovala, a se v poslednjih letih svoje vlade in svojega propada vsaj branila ni naziva »Staroslavenci«, naziva, ki ga je tej odstopajoči generaciji vzdevala bolj ali manj očito nova mlada generacija »Mladoslavencev«.

Razloživši, zakaj si za dobo med l. 1848.—1868. nisem mogel prisvojiti naziva »doba narodnega prebujenja«, pristavljam, da se mi tudi Grafenauerjev naziv »doba nove romantike in realizma« za obdobje med l. 1868.—1895. ne zdi docela posrečen zategadelj, ker označuje v vsej evropski literarnozgodovinski terminologiji izraz »nova romantika« ali »neoromantika« pravzaprav romantični element »moderne«, in pa zato, ker je bila romantična sestavina

našega v ostalem precej šibkega realizma «mladoslovenske» dobe — ljudsko>običajska nota — v resnici dediščina starega romantizma in se o kaki «novi romantiki» v tej dobi ne more niti govoriti, kvečjemu o zapozneli romantiki. S tega stališča bi se dal za dobo med l. 1868.—1895. bolj upravičeno zagovarjati naslov «romantično>realistična doba», pri čemer bi prišlo do izraza resnično dejstvo, da je bila slovenska literatura te dobe še v marsikaterem oziru romantična, obenem pa že tudi skromno realistična, v splošnem pa izrazito niti takova niti onakova. Da si tudi tega naziva nisem prilastil, leži vzrok v tem, ker hočem porabiti izraze «romantičen» in «realizem» za poznamenovanje delnih obdobij te periode. Pristavljam pa, da časovne mejnike predzadnjih dveh dob novejše slovenske literarne zgodovine, ki jih je postavil dr. Grafenauer, sprejemam tudi jaz, samo s tem razločkom, da tako, kakor sem govoril o naši literaturi med l. 1848.—1868. kot

7848-1868

doba

Staroslovenstva

[In me

od 1848

naprej]

868 -

Mladoslavenci

o «dobi Staroslovenstva», razpravljam o naslednji dobi kot o «dobi Mladoslavstva», ne samo zbog konformnosti s poznamenovanjem prejšnje dobe, ampak iz globljih vzrokov, ki se nam odkrijejo v splošni karakteristiki te dobe. «Mladoslavenski» pokret se krije časovno in v mnogem oziru tudi idejno skoraj popolnoma z «mladočeškim» političnim in deloma tudi literarnim gibanjem 60tih in naslednjih let. S Češkega prihaja k našim «Mladoslavencem» res samo posrednja pobuda, in sicer tudi od tam bolj za formiranje smeri in taktike, nego za ustvarjanje politične stranke ali literarne struje. Ideologija «mladoslovenska», kakor tudi «mladočeška», ki je v politiki narodno>radikalna, v svetovnem naziranju pozitivistična in svobodomiselna, v umetnosti čimdalje bolj realistična, ima svoje korenine v duševnem življenju širšega kulturnega sveta tedanje Evrope.

Že sama tvorba poznamenovanja «Mladoslavenci» nas povede v prvotno domovino tega pokreta, namreč v — Italijo prve polovice XIX. stoletja. Italija je bila v tem času razkosana v majhne domače državice; najplodovitejše njene province v njenem se vernem delu je vrhu tega držala v svojih ostrih krempljih Avstrija, ki je pod vodstvom Metternicha kot mnogonarodna država igrala prve gosli v koncertu «svete aliance», mednarodne monarhistične in absolutistične zavarovalne državne zveze, prikrojene po Metternichu v to svrhu, da bi se v podjarmljenih narodih dušil vzbujajoči se narodni čut in vsak pojav miselnega in nacionalističnega individualizma ter enorodnega državnega edinstva, z eno besedo: da bi se uničevala vsa dediščina velike francoske revolucije, ki je s tem, da je doma dvignila na površje nove stanove, v

ine. revolucije

ostali Evropi vzbudila k zavesti nove narode, in pa dediščina filozofske in literarne romantike, ki je gojila naravnost kult «narodnega duha» — sama gesla, neljuba predmarčnim absolutistom. To narodno in obenem svobodomiselnost gibanje je naraščalo v tem času zlasti v Italiji, kjer se je zgoščevalo v skrivne revolucionarne «karbonarske» krožke. L. 1822. je to gibanje dobilo svojega glasnika v Giuseppu Mazziniju, izdavšem v tem letu knjigo «La giovine Italia», ki je šla iz rok v roke. V tem svojem delu je proglasil Mazzini za vrhovno načelo javnega udejstvovanja načelo narodnosti. Njegov klic je izzvanjal v zahtevo po «zedinjeni Italiji», o kateri je pisec že v tej svoji knjigi ugotavljal, da sta o nji sanjala že Dante in Macchiavelli. Proti onim, ki so ugovarjali, češ, da je avstrijska uprava v Lombardiji in na Beneškem boljša, nego domača v italijanskih državah, je vzklikal Mazzini: «In če bi bila naša uprava huronska ali hotentotska, samo da je domača!» Naj bo ta uprava v severni Italiji, kakršna hoče biti, tuja je, nemška. Zato pa: «Fuori i tedeschi!» Devetnajsto stoletje je stoletje načela narodnosti in to načelo bo ta vek tudi uresničil. — Mazziniju v roke je deloval v italijanskem leposlovju Massimo d'Azeglio, ki je zlasti v svojih dveh romanih «Ettore Fieramosca» in «Nicolo dei Lapi» opisoval, kako so se Italijani v srednjem veku, razcepljeni v majhne države, neprestano med seboj vojskovali, služeč tujim interesom, namesto da bi se vzajemno med seboj složili in postali sami svoji gospodje v svoji hiši. — D'Azeglio je bil duševni pristaš tretjega znamenitega italijanskega preporoditelja, abata Giobertija, ki je v duhu francoskih liberalnih katolikov, grofa Montalemberta, patra Lacordairea in Lamenaissa, urednikov liberalno-katoliškega «Correspondenta» v Parizu, izdal l. 1843. knjigo «Il primato d'Italia». Ako je bila Mazzinijeva knjiga bomba, bi se moglo Giobertijevo delo imenovati baklja, z entuziazmom razsvetljujoča ideal «zedinjene Italije». Gioberti je v tem svojem delu razvijal tezo, da bi liberalni papež najlaglje združil Italijo, ki bi si mogla pridobiti prvenstvo med katoličani vseh narodov. — Za Giobertijem je prišel Cavour. Ta mož se je 20 let pripravljaj na svojo veliko misijo. Noč in dan je na tihem študiral politična gibanja vseh narodov, končno je l. 1848. nastopil v italijanski javnosti s svojim dnevnikom «Risorgimento», v katerem je z velikim ognjem zastopal načelo, da se mora vsak narod izobraževati v svojem jeziku in stremiti po tem, da postane gospodar svoje zemlje in svoje usode. Preden je postal minister, se je Cavour kot poslanec v piemontskem parlamentu dne 20. oktobra 1848. toplo zavzel tudi za avstrijske Slovence, za «to mnogobrojno, energično»

iskreno, ali že mnogo stoletij teptano pleme slovansko». In Cavour je v naslednjih desetletjih v resnici postal oče «zedinjene Italije.»¹

Pod vplivom idej in delovanja Mazzinija ter njegovih naslednikov je bilo nastalo v zatohlem absolutističnem ozračju predmarca vse polno tajnih revolucionarnih zvez, poleg «Mlade Italije» «Mlada Poljska», «Mlada Irska», «Mlada Angleška» itd., ki so se pod gesli republikanstva, grajskih svoboščin in edinstva posameznih delno ali celotno podjarmljenih narodov združile l. 1843. v skupno tajno zvezo, imenovano «Mlada Evropa».

Vse te skrivne zveze so bile političnega in državnoprevratnega značaja in so ogrožale v prvi vrsti države, združujoče v sebi več narodov ali narodnih delov, katerim so obetale zedinjenje v obliki lastne državnosti na podlagi narodne samodoločbe. V drugi vrsti pa so te tajne zveze izpodkopavale tudi prestole in oltarje pod devizo republikanstva in svobodomiselstva. Poleg teh političnih tajnih krožkov pa je specialno v Nemčiji v začetku 30tih let na literarnem polju nastala temu pokretu pobočna in miselno sorodna struja, ki je močno vplivala na formiranje «Mladočeštva» in deloma preko tega (v politiki), deloma tudi neposredno sama po sebi (v literaturi) na naš «mladoslovenski» pokret. To je bila med seboj trdno sklenjena literarna struja, ki jo imenuje nemška literarna zgodovina «Jungdeutschland». Izoblikovala se je ta struja v znamenju opozicije proti prejšnjima dvema pravcema v nemški literaturi, proti klasicizmu in romantizmu, ko ta dva nista imela nič več novega povedati mlademu pokolenju. Proti Goetheju, ki je bil v klasičnoharmonični lepoti udejestvil v svojih delih najvišja gesla klasicizma in romantizma, prezirajoč zanimanje za časovne, zlasti politične dogodke, proti Goetheju, ki je l. 1830. po izbruhu julijske revolucije v Parizu pripisoval značaj svetovnega preokreta nekemu znanstvenemu sporu med Cuvierjem in Geffroy-Saint-Hilairejem, ne pa tej revoluciji, je nastopil Heinrich Heine, pionirska duša tega pokreta, imenujoč nemškega Olimpijca «Zeit-ablehnungsgenie». Ime «Jungdeutschland» pa je dal tej struji mlade nemške generacije publicist Ludolf Wienbarg v svoji knjigi «Ästhetische Feldzüge» (1834.). Wienbarg je v tem svojem bojnem

¹ Kako so gesla teh voditeljev italijanskega političnega preporoda užigala tudi srca naših «Mladoslavencev», se razvidi iz člankov (najbrž dr. Zarnikovih): «Gibanje načela narodnosti itd.» v «Slovenskem gospodarju» z dne 6. febr. 1868., šte. 6., in v «Slov. Narodu» z dne 11. aprila 1868., šte. 5., ter dalje. Prim. tudi dnja. Zarnika predavanje v ljubljanski čitalnici, natisnjeno v «Slov. Narodu» z dne 21. julija 1878., šte. 165., ter dalje.

spisu pokopaval pesemco (das Lied) kot tipično izrazilo romantike, zanimajoče se v svoji umetnosti radi umetnosti zgolj za duševne doživljaje posameznika; povzdigoval pa je Wienburg — prozo kot večji, mogočnejši, kolosalnejši instrument, s katerim želi novo pokolenje dati izraza ne samo posameznim izbranim osebnostim, marveč obenem človeški celoti, vzbujajoči in zavzdajajoči se v sodobnih občečloveških, zlasti tudi političnih zahtevah. Pojma «države» in «naroda» sta stopila takrat zopet v ospredje dnevnega interesa. Zanimanje za državo kot obliko naroda, ne pa kot last absolutističnih mogotcev, je bila vzbudila že velika francoska revolucija. Premaga Napoleona, mogočnega ukrotitelja revolucije, je bila vzbudila v Nemcih najprej povečan zmisel za državo, in sicer za državo zedinjenega naroda, v katerem naj bi prišli vsi stanovi do veljave, predvsem zlasti dotlej zapostavljeni meščanski ali tretji stan. Ta stan pa so srednjeevropski fevdalni mogotci, prav tako kakor francoski restavratorji po l. 1815., dolžili vseh revolucijskih grozot ter homatij in so v «sveti alianci» utrjevali stari absolutistični monarhični princip, legitimen «po milosti božji». Ta predmarčni reakcijski pritisek je povzročil, da se je mlado nemško pokolenje, ki je še pred kratkim po osvoboditeljnih vojnah tako zmagoslavilo nad Napoleonom in njegovo Francijo, mahoma preorientiralo in začelo v velikem Korzu gledati heroja revolucije, obdajajoč njegovo glavo z legendarnim sijem in stavljajoč v njegovo Francijo vse upe glede večje državljanske svobode stanov. Nemške nade na Francijo so se obistinile. Francozi so vstopili l. 1830. v julijsko revolucijo in v nji vstoličili meščansko kraljestvo. Skoro na to je sledila l. 1848. februarjska revolucija, kateri so se Nemci pridružili v nekaterih svojih državah z marčnimi revolucijami tega leta. V Franciji je odslej meščanstvo ostalo na krmilu države, tudi v ostali zapadni Evropi si je ta stan priboril več ali manj pravic. V Avstriji pa je po l. 1849. obdržal še za eno desetletje vso moč v rokah aristokratsko-duhovniški fevdalni absolutizem. V državah, v katerih je bilo fevdalstvo poraženo, je zavladal meščanski kapitalizem, na kar se je razgalila zevajoča rana novega, dotlej molčečega sloja, četrtega stanu, proletariata.

Vse te peripetije časovnih dogodkov je spremljala literarna četa «Mlade Nemčije» z največjim zanimanjem, razvijajoč se čimdalje bolj demokratično, v zavestnem bojnem nasprotstvu zoper aristokratizem klasicizma in romantizma. Specialno na romantizem, na ta večni in neusahljivi živelj človeškega umetnostnega snovanja, je gledala enostransko, skozi prizmo njega zapoznelih

izrastkov. Njega dionizično ugodje in dopadajenje nad čutnim svetom je podcenjevala in ga dolžila, da se zamika v neki višji, neistiniti svet čiste duševnosti, pripuščajoč čutnost in realnost za zgolj stopnico v neki izsanjani višji nadsvet. Parola o »umetnosti radi umetnosti« je bila res romantični produkt nemškega doktrinarnega in abstraktnega duha, kakor je to pravilno ugotovil že ruski kritik Bjelinskij. Francoska romantika je bila pri vsem svojem individualistično-čuvstvenem zanesenjaštvu že od Victorja Hugoja dalje mnogo bolj socialno-sočutna, nego nemška. Deviza «l'art pour l'art», ki jo je pri Francozih prvi proglasil Théophil Gautier, je bila vobče prva kulturna mladika, s katero se je nemški umovalni duh delno vcepil v francoski duševni organizem v dvomljivo zahvalo za vse neštnevilne pobude, ki so jih prejeli Nemci v različnih stoletjih iz duševne Francije.¹ Iz tega formalističnega gesla se je v drugi polovici XIX. stoletja na Francoskem vzporedno ob realistični struji porodila literarna šola »parnasovcev».

«Mlado Nemčijo», ki je nastopala spočetka le rahlo strnjena, uravnavajoč svoje delovanje bolj nezavestno v zmislu aktualnih časovnih teženj mladega pokolenja, rinečega še v politično ospredje, je skovala v zaključeno bojno četo ali literarno šolo naredba nemškega zveznega zbora z dne 10. decembra 1835., s katero so se v Nemčiji prepovedali svobodnjaški spisi avtorjev, navedenih v tej naredbi imenoma: Heineja, Gutzkova, Laubeja, Wienbarga in Munda. Blizu pa je stal «Mladi Nemčiji» tudi Börne. Vrhutega je ta struja sama kazala na Jean Paula in Chamissa kot na dva predhodnika svojega pravca. V nemški Avstriji sta stala «mladonemški» struji blizu Nikolaus Lenau in Anastasius Grün (na Kranjskem rojeni grof Anton Aleksander Auersperg).

Smernice in devize je dajal «Mladi Nemčiji» Heine ne samo kot sijajen pesnik, ampak še bolj kot duhovit in temperamenten publicist. V svoji knjigi «Die romantische Schule» (1836.) je Heine izjavljal, da s to knjigo pokopava romantiko, ono literarno smer, kateri je on očital, da beži od dejanskega sveta v nerealni nadzemski in davno minoli prošli svet. Nova literatura da hoče ustvarjati ljudi sedanjosti, ki bodo znali brez pomišljanja uživati ugodja tostranske sreče. Znani so njegovi verzi iz «Zimske pravljice»:

¹ Prim. Oskar Walzel: Die deutsche Dichtung seit Goethes Tod. Berlin 1919., str. 34.

Dr. Ivan Prijatelj: »Mladostlovenci« in »Mlada Evropa«

«Ein neues Lied, ein besseres Lied,
O Freunde, will ich euch dichten;
Wir wollen hier auf Erden schon
Das Himmelreich errichten...

Ja, Zuckererbsen für Jedermann,
Sobald die Schotten platzen!
Den Himmel überlassen wir
Den Engeln und den Spatzen...»

Za Heinejem so dolžili tudi drugi «Mladonemci» romantiko, da je zašla v onemoglo disharmonijo med idealom in resničnostjo, iz katere da ji je preostal samo beg v izsanjane fantastične sfere. Strastno tesno razmerje do sodobnega življenja, ki naj prevzame vso poezijo, je postala prva in vrhovna zapoved umetnostnega evangelija «Mlade Nemčije». To ugodje nad resničnostjo si je iskalo duška v političnem interesu, kar nam postane umevno, ako pomislimo, da se je ta struja rodila v dobi najtrše absolutistične reakcije predmarca. Zanimanje za svobodnejše državljanske naprave je dobivalo obliko radikalnega (za enkrat še bolj meščanskega) demokratizma, kličečega po ustavi, v kateri naj bi prišel do besede že dlje časa na naskok se pripravljajoči tretji stan, ki je bil na Francoskem že zavladal. Stalno tarčo «Mladonemcev» je tvorilo aristokratsko-cerkveno jerobstvo; njih puščice so bile izkaljene v svobodomiselstvu in republikanstvu ter so zvenele opojno pesem o svobodnem razvoju osebnosti v zmislu liberalizma, o visokoumni svobodni humaniteti namesto šablonske cerkvene vernosti, o emancipaciji ženske itd. — V umetnostno-teoretičnem oziru pri «Mladonemcih» še ne moremo govoriti o zavestnem realizmu, komaj o njega početkih. Zanimanja za vso neposredno objektivnost, za poezijo vsakdanjosti še ni bilo doumelo to pokolenje. «Mladonemci» so ustvarjali bolj iz dneva za dan, snujoč svoje duševne proizvode bolj iz aktualnih, jarkih dnevnih gesel, nego iz intimitet navidez nekazne in neznatne vsakdanjosti. Bili so kakor ustvarjeni za žurnaliste; zato je tudi bila njih najpriljubljenejša oblika feljton, razposajen, humorističen, satiričen, v katerem sta bila mojstra zlasti Heine in Börne.

Od prejšnjega romantičnega kulta narodne samobitnosti se je «Mlada Nemčija» okrenila odločno vstran in uprla oči v smer k o z m o p o l i t i z m a. Poreklo njenega svetovnega in socialnega nazora, vznik njenih idej o grajanskih svoboščinah, zapoved aktualnega pisanja iz dneva za dan, kakor tudi še marsikaj drugega je to šolo spravljal v ozko zvezo s tedanjo Francijo. Dočim se je

bila Nemčija v dobi romantike zaprla v miselnosti v svoj visoki filozofski idealizem, v praktičnem kulturnem udejstvovanju pa v svoj filistrski «Teutschtum», v domačo raševnato nošo, puščajoč si rasti starogermanske grive in verno poslušajoč na telovadiščih svojega telovadnega «očeta» Jahna, ki je hotel, da bi zrastel med Nemčijo in Francijo neprodiren pragozd, dočim je v Nemčiji vsak romantični poet smatral za svoj nepreklicni poetični kredo Goethejev izrek: «Politisch Lied ein garstig Lied», dočim se je nemška romantika vedno bolj oddaljevala od zemlje v neke abstraktne sfere rafinirane izumetničenosti, gōječ poezijo radi poezije, slikarstvo radi slikarstva, glasbo radi glasbe ter se hermetično zapirala pred brigami in radostmi časa, je stala večina francoskih poetov že v romantični dobi v sredi neposrednega življenja. V pesnitve Victorja Hugoja in v romane Georgea Sandovke so se krepko zaganjali valovi sodobnih dogodkov in časovnih teženj, Balzac je pisal pod naslovom «Človeška komedija» svojo grandiozno fiziologijo francoske družbe, Béranger je dajal v svojih živahnih, temperamentnih verzih izraza utripom ljudskega srca, v vsakem oziru ter v umetninah vsakega poeta so se na Francoskem tudi v dobi romantike zabrisavale meje med literaturo in življenjem. Pariz Mlade Nemce je zategadelj začel privlačiti Pariz, to svetišče svetega ognja svobode, to izvirališče grajanskih svoboščin, to torišče poezije, ki je bila hkratu dejanje in življenje, to poprišče življenja in dejanja, ki sta bila obenem poezija. Heine se je preselil za stalno v Pariz, začasno tudi Börne. Oba ta dva Nemca sta pisala od časa do časa tudi po francosko. «Mladonemškemu» kozmopolitizmu, pravzaprav obliki francosko-nemškega duševnega bratstva, je dajal največ duška duhoviti ironik Heine, ki je začel prvi smešiti dotedanji nemški paladij — slavo osvoboditeljnih vojn in proslavljati Napoleona kot «moža ideje», kot «včlovečeno idejo», kot «izvršitelja oporoke meščanske revolucije». «Die alldeutschen Revolutionsdilettanten mit ihren Turngemeinplätzen» so se mu zdeli smešni v primeri z velikim Korzom, ki mu je bil «jeder Zoll ein Gott». Napoleonovo pokolenje je Heine imenoval junaški rod, ki je vzrastel iz tal ognja in svobode pod časovnim geslom prostosti in enakosti ter tragično poginil na ruskih poljanah «durch Kälte und Sklaven». In na njegovem grobu, pravi Heine, so se razpasli: «Die Alliierten und die schlechten Befreiungsgedichte, Hermann und Thusnelda, Hurrah! und der Frauenverein und die Vaterlandseicheln und das ewige Prahlen mit der Schlacht bei Leipzig und wieder die Schlacht bei

I. A. Krylov: Dva soda

Leipzig und kein Aufhören davon». Boljše bi bilo, da bi bili takrat tepeni šolarčki, nego da so oni pretepli učitelja, je bilo Heinejevo mnenje.

V vprašanjih svetovnega in verskega naziranja se je «Mlada Nemčija» polagoma odvracala od nemškega idealizma Hegelovega in se približevala v nekaterih svojih zastopnikih, n. pr. v Börneju, k francoskemu liberalnemu katoličanstvu abbéja de Lamennaisa in Montalemberta, dočim se je Heine, glavni glasnik «Mlade Nemčije», nagibal k socialistično-utopističnemu saint-simonizmu ž njega bogom, ki je duh in snov obenem, ž njega gesli o «rehabilitaciji mesa», o «emancipaciji ženske», o «čutni radosti antike», ki naj bi na tleh porušene židovske in krščanske religije ustanovila novo, tretje kraljestvo «ravnovesja med duhom in snovjo». Pozneje pa so «Mladonemci» pod vodstvom mladohegelijancev Straussa in Feuerbacha evolucionirali v smer filozofskega materializma in pozitivizma.

Pod vplivom «Mladonemštva» se je v marsikaterem oziru izoblikovala tudi duševna fiziognomija našega «Mladoslavenstva»:

(Konec prihodnjič.)

I. A. Krylov / Dva soda

Dva soda sta odšla na pot:

Je prvi polnjen z vinom bil,
a prazen je bil drugi sod.

Brez šuma se je prvi in korakoma
valil,

a drugi z gromom in bobnenjem se je skokoma
po tlaku kotalil.

Za njim steber prahú.

Na cesti vsak se brž je h kraju stisnil od strahu,
ko ga od daleč je začul.

A kakor glas močan ta sod ima,
on toliko kot prvi ne velja.

* * *

Kdor neprestano dela svoja razkričuje,
v tem malo je gotovo uma.

Kdor dela res, po govorjenju ni poznan.

Mož veliki le v delih svojih je glasan
in svoje krepke misli snuje

brez šuma.

(Iz ruščine preložil B. Vdovič.)

Dr. Ivan Prijatelj / «Mladoslavenci» in «Mlada Evropa»

(Konec)

Naših «Mladoslavencev» sicer več ne odlikujejo oni široki razgledi po svetovni duševnosti, kakršni so dičili naše prosvetljence (kakega Zoisa), naše filološke romantike (kakega Kopitarja) in naše visoke romantike (kakega Čopa in Prešerna). Potreba, prijemati za nujno delo ob formiranju ljudstva v narod in vstopati v dnevni boj za njegova prava, jih sili, da se lotevajo dela ob narodni prebui in zlasti ob opremi naroda kot takega z literaturo mnogo poprej, nego so sami sebi dali širšo evropsko izobrazbo. Ta oznaka velja seveda v še mnogo večji meri za njih predhodnike, «Staroslavence», o katerih se mora naravnost reči, da so nebotični, samo na par individualnostih sloneči obelisk Čop-Prešernove duševnosti prihulili v skromno kapelico v ta namen, da so njeno bazo lahko razširili preko predelov širokih ljudskih krogov. «Mladoslavenci» so bili že brezprimerno bolj razgledani po istodobnem evropskem duševnem svetu, nego njih «staroslavenski» očetje. Vendar pa je njihov pre-naglo zaključeni kurz izobrazbe in njihov zgodnji vstop v javno življenje ter literarno delovanje povzročeval, da so oni istodobne evropske idejne smeri, katerim so želeli krčiti pot v Slovence, poznali le bolj v splošnih obrisih in večinoma iz druge roke. Opisane ideje, kakor tudi ž njimi zvezane duševne smernice, ki so gibale v oni dobi duševni svet Italije, Francije in Angleške, je izmed naših «Mladoslavencev» nekoliko bližje poznal dr. Valentin Zarnik in o njih, kakor smo čuli, tudi informiral svoje sodobnike. Specialno Angleško je iz očitvidstva poznal tudi dr. Pavel Turner, eden prvih podlistkarjev «Slovenskega naroda», političnega organa te generacije. Smeri francoske literature je na domačo lepo knjigo po svoje apliciral Josip Stritar, kateri je precèj dobro poznal tudi istodobno nemško literaturo — glavno idejno zajemališče ostalih «Mladoslavencev», zlasti Levstika in Jurčiča. Kar se tiče dotikov s slovanskim svetom, so stali «Mladoslavenci» v najtesnejši zvezi s Čehi, katerih politične smeri so v tej ustavni dobi spoznavali v parlamentu in literarne v družtenem dijaškem kontaktu na Dunaju. V drugi polovici 60tih let, v dobi začetnega nastopa «Mladoslavencev», študira že nekaj slovenskih dijakov v Pragi (Starè, Fr. Marn i. dr.). Ker vprav

češki vzgled v obilni meri oblikuje v tem času tudi našo slovensko duševnost, ga moramo v kratkih potezah označiti.

Na Češkem se v 60tih letih prične zmagoslavni pohod »Mladoslavcov«. Njihova mentalnost pomeni slovansko recepcijo »mladonemške« duševnosti, po kateri so bile razgibane in za njeno slovansko obliko dovezetne tudi duše naših »Mladoslavcev«. Konformno z »Mladonemci« je Sladkova »mladočeška« politična in Nerudova literarna generacija že od prvih 60tih let dalje poudarjala važnost in potrebo političnega udejstvovanja v zmyslu radikalnega meščanskega demokratizma ter boja za ustavno svobodo, odklanjajoč »nedolžno«, igrarsko posnemane narodne pesmi in patrijarhalni konservatizem češke starejše romantične generacije. Borila se je ta češka mladina za ljudskost in svobodomiselstvo deloma na podlagi samobitnega, toda ne tolikanj historičnega kolikor bolj neposrednjega narodnega življenja, deloma pa že na podlagi gesel kozmopolitizma, zamenjujoč tradicijski epigonski romantizem s takrat aktualnim, tendenčno poobarvanim začetnim realizmom, ki še ni bil prepričan realizem, ampak neki žurnalistično-feljtonistični aktualizem. V naprednem duhu časa je ta češka mladina na tako zelo njenim interesom približano resničnost gledala vtoliko socialno, da je proglašala razredno enakost, včasih že tudi zanimanje za omilitev usode delavcev, zahtevo ženske emancipacije, versko svobodo v zmyslu versko-indiferentnega liberalizma, boreč se na ta način brez ozira na domači historizem za humane kozmopolitične vzore, zahtevajoč od pesnika in pisatelja, da izrazi ne glede na domačo tradicijo, na verske in moralne predsodke svojevrstnost svojega individualnega bistva, češ: ako se novodobnemu češkemu pesniku posreči, da podá v lastnih umetninah lastno polno individualnost, rezultirajočo iz komponent rodu, naroda in dobe, bo nova češka poezija tudi narodna, organsko-narodna, ne pa, kakor doslej, mehansko-posnemovalno narodna. Z ozirom na dikcijo in slog se »mladočeška« literarna generacija odvraca od zanosne in bombastične patetike ter od lepotne, sladke idilike, kakor tudi od kultiviranega verza dotedanje romantike in se oprijemlje treznega, neposrednjega vsakdanjega izraževanja, bolj prikladnega obravnavanim aktualnim predmetom, in pa novinarstvu, v katerem objavlja svoje spise kot feljtone. Ta generacija »poudarja karakteristično v jeziku na račun lepote«, pravi o nji dr. Arne Novák.¹ Prozaičnost izraza se včasih ne izogiba niti trivializmu, v želji,

¹) Prim. njegovo »Geschichte der tschechischen Litteratur«, Leipzig, 1907., str. 261.

da ostaja v ozkem kontaktu z neposrednim življenjem in da protestira proti izlikanosti in izstruganosti dotedanje češke romantično-rodoljubne poezije. Lepa proza te češke generacije ni tolikanj roman, kolikor bolj in pogosteje drobna skica, slika s potovanja, žanrsko pograbljena figura ali pojav z ulice, feljtonska koserija in novela. Ako pa se proza vlije v obliko romana, je to roman »mladonemške« svobodne tehnike in francoske socialne tendenčnosti po vzorcu George Sandove.²

Na osnovi te kratke skice tedanjih političnih, socialnih in literarnih stremeljenj v evropskem svetu je zanimivo, zasledovati ona tuja gesla, ki so oplojala tudi umove naših »Mladoslavencev« skupno, katera izmed njih so si prisvojevali za smernice svojega dela samo nekateri člani te čete, in nič manj zanimivo ni vprašanje, katere izmed teh sodobnih deviz so puščali vsi skupaj ali poedinci vsak za svojo osebo na strani in iz katerih vzrokov.

Svetovni nazor naših »Mladoslavencev« je svobodomiseln, in sicer v zmislu filozofskega materijalizma, modernega v vrstah avstrijske meščanske inteligence 60tih let. Naše »mladoslovensko« dijaštvo koncem tega desetletja na Dunaju z navdušenjem posluša javna predavanja darwinista in materijalista Karla Vogta.³ Oni duhovniki, ki se pridružujejo »mladoslovenskemu« gibanju (n. pr. Bož. Raič, Dav. Trstenjak, Zlatoust Pogačar i. dr.) so liberalni katoliki Güntherjeve šole. Na podoben način, kakor so nekateri »Mladonemci« sočuvstvovali z liberalno-katoliško francosko strujo de Lamennaisa in Montalemberta, kateri je stala blizu tudi »Mlada Italija« v osebi Giobertija, tako tudi naši »Mladoslavenci« radi vidijo v svojih vrstah te slovenske duhovniške liberalne katolike. Sicer pa naša »mladoslovenska« četa ne kaže niti posebno tesnega razmerja, niti izrazitega nagnjenja do modroslovja in je po veliki večini versko indiferentna. V privatnih razgovorih in pismih rada malce pozabavlja »farjem«, v proticerkvene boje pa se vsaj spočetka svojega pokreta ne spušča rada, boječ se oslabiti enotno fronto politično ogroženega narodiča. Iz istega vzroka se tudi na Jurčičeva usta nekaj let brani proglasiti samo sebe kot posebno politično stranko »Mladoslavencev«. Borbe zoper konkordat in za svobodnejše zakonske ter šolske postave v dunajskem parlamentu jo potegnejo iz rezerve v epizodičen »kulturni boj« okrog leta 1873. Idejno intonacijo temu boju

²) Prim. Novák-Novák: Přehledné dějiny literatury české. Olomouc, 1913., str. 287 do 290.

³) Prim. Boletove »Črtice o Pavliha-Zvonoveih« v »Novicah« 1870., str. 321.

v naši javnosti dajejo temperamentni članki mladega Šukljeta, našega zgodovinarja francoske revolucije. Germanizatorični pritisk nastopivše Auersperg-Lasserjeve vlade zaključi ta slovenski »kulturni boj« pod precèj neiskrenim geslom »miru in sprave«. — Domalega vsi »Mladoslavenci« — tudi literatje — so strastni politiki meščansko-demokratske orientacije. Politični toni se neprestano mešajo v njih literaturo. To nam postane umljivo, ako upoštevamo poleg časovnega evropskega, v vseh literaturah jako »politiziranega« duha, še to okoliščino, da je od bolj ali manj ugodnega narodno-političnega stanja Slovencev vedno zavisel tudi prospèh njih literature. Kakor vsej »Mladi Evropi« je tudi našim »Mladoslavencem« v politiki ideal čim največja osamosvojitve naroda. Geslo »zedinjene Slovenije« nosijo »Mladoslavenci« v široke narodne vrste v »taborih«, zborovanjih pod milim nebom, posnetih po češkem vzorcu. Idejni politični inspirator je Levstik, najpopularnejši taborski govornik pa dr. Zarnik. Kakor »Mladonemcem« in »Mladočehom« je in ostaja tudi našim »Mladoslavencem« ves čas njihove dobe kulturni vzor Francija, za katero se navdušujejo predvsem politično v svrhu odpora proti grozeči nemški nevarnosti. Zveze s francosko literaturo so zaradi težke prisvojitve francoskega jezika še rahle, dasi prevajata od prvih 70tih let zlasti Hostnik in Mandelc francoske romane in veseloigre v slovenščino, tem večje pa so politične simpatije. Dočim leta 1870., ob času vojnega spopada med Francijo in Nemčijo, naši »Staroslavenci« nekaj časa kolebajo, kateri izmed vojujočih nacij bi naklonili svoje simpatije, se »Mladoslavenci« postavijo takoj na stran Francozov. Francoski poraz vsem »Mladoslavencem« napolni srca z bridkostjo, kateri daje duška kak Janko Kersnik z besedami: »Kam pa bi tudi z vsemi lepimi idejami o napredku, umetnosti, civilizaciji, humaniteti, kam bi z vso navdušenostjo za lepo in resnično, če je vse le utopija, če vse služi le v to, da bo vničeno od krone in mitre... isti solnčni bog, kateremu je Goethe poklanjal svojo pesem, je pustil, da so se usipali njegovi žarki na zelene vinske gorice usužnjene Francije, tam, kjer so pruske pickelhaube stražile grob svobode, grob civilizacije.«⁴ — Z ozirom na vladavino so skoraj vsi naši »Mladoslavenci« — seveda vsak precej na tihem in sam zase — odločni republikanci. — V slovanskem vprašanju korakajo »Mladoslavenci« preko jugoslovanstva, takrat malo uspehov obetajočega zbog domišljave hrvaško-pravaške »piemontske« ideologije ter

⁴ Prim. mojega »Kersnika« I. del, str. 161. do 162.

zaradi srbske državne neurejenosti (po knez Mihajlovem umoru) ter posezajo po daljnjih ciljnih panslavizma v zmislu utopitve vseh Slovanov v ruskem morju. Odmevi slavjanofilskih glasov se odzivljejo v slovenskih listih v dopisih Levstika in člankih drja. Celestina. Poslednji celo odide z nekaterimi slovenskimi visokošolci v Rusijo, da se malo let pozneje precèj iztreznjen vrne. — Narodnost je eno njihovih glavnih gesel, dočim se brezprimerno zanemarija socialno vprašanje, tako zelo zanimajoče »Mladonemce« in »Mladočehe« — pač posledica takrat še neznanega števila slovenskih industrijskih delavcev. Samo včasih in brez posebnega odmeva izpregovori kak osamljen glas tudi o tem poglavju, n. pr. Ferdo Kočevar ali dr. Zarnik, v teh časih najboljši poznavavec tozadevne francoske, angleške in nemške literature v originalnih jezikih, prava bela vrana med tedanjo jezikovno malo erudirano in svetovno bolj iz druge roke orientirano »mladoslovensko« generacijo. Praktične narodnogospodarske naprave (hranilnice in posojilnice) prenašata s Češkega na Slovensko brata Vošnjaka v svrhu narodne (ne pa še ljudske) gmotne osamosvojitve. Da se skoraj vsi javni interesi in vsi boji osredotočujejo vprav ob goli narodnosti, je krivo ogroženo stanje malega naroda, preko katerega neznančno ozemlje Nemci z javnim omalovaževanjem gradijo svoj most do Jadrana. Odtod prihaja, da se nota humanskega kozmopolitizma, lastna »Mladonemcem« in deloma tudi »Mladočehom«, tako tiho oglašča v »mladoslovenski« literaturi; njen odmev se rahlo čuti samo v Stritarjevih spisih. — Romantična tradicija deluje še dokaj močno in se izraža v prikazovanju historične samobitnosti in v obujanju spominov na socialno in versko odporne ter zato upesnitve vredne čine naroda v Jurčičevih in Tavčarjevih zgodovinskih povestih; zgodovina mika v mlajših letih tudi Detelo. Po romantično obžarjeni »naši zvezdi« dozdevnih nekdanjih slovenskih »lepših dni« vzdihuje Gregorčičeva lira, dočim prorokuje slovansko-mesijanska Stritarjeva pešem socialni raj vsemu človeštvu, ko napoči »slovanski dan«. Še bolj ko historična samobitnost pa zanima in privlači »mladoslovenske« pripovednike originalna, krepka sodobna svojevrstnost v nravih, običajih in »tipih« slovenskega kmetiškega ljudstva. Levstik, zainteresiran za to plat narodnega življenja po narodopisni romantiki, formira to smer v literarni program, v privatnih pismih skrbno goječ semena, ki jih je bil koncem 50tih let vsejal v našo literarno njivo s »Krpanom« in »Potovanjem od Litije do Čateža«, naravnavajoč njih poganjke vedno bolj v realistično in

socialno smer, opozarjajoč zlasti Jurčiča na prve že naravnost realistične vzore nekih nemških pisateljev, nastopivših po «mlado» nemških» aktualistih s takozvanimi «domačijskimi» in «vaškimi» povestmi, v katerih je dihal ves neposrednji in topli čar preprostega, samo na videz enostavnega življenja podeželskega človeka. Po svoji naturi realistični, a po svoji literarni izobrazbi še precèj romantični Jurčič ter skozi in skozi romantični Tavčar mu le deloma uresničita njegov program; z nekoliko bolj podrobnim pogledom se «malemu življenju» posveti Detela. Vobče pa se nam nudi tu zanimiv paralelizem: kakor «mladoslovenski» politiki tako ne kažejo tudi «mladoslovenski» beletristi v svojem začetnem realizmu tja do 80tih let skoraj nikakega zmisla za socialno noto, kakor je sploh zmisel za societeto pri njih še majhen. Fabuliranje in ljudsko»običajsko tipiziranje jih najbolj vabi. Slovenska družabnost je šele v povojih in tedanjih naših pripovednikov še ne vznemirja s svojimi problemi. Umevno je, zakaj začne s socialnimi podtoni malce operirati pri nas prvi dr. Vošnjak, svetujoč tudi Jurčiču, da bi podslikal svoje «Rokovnjače» bolj socialno. A Jurčič ostaja rajši pri svoji romantično»realistični snovni interesantnosti. Društveno gibanje nastajajoče slovenske meščanske družbe jemlje za snov svojih povesti šele Kersnik, za njim Starè in od časa do časa tudi Tavčar, čigar spisi kažejo največ ingredienec drzne skepse, trpke ironije in pikrega sarkazma onega prehodnega romantičnega realizma, ki je pri Nemcih prirodno sledil «mladonemški» struji in dajal obeležje tudi «mladočeškim» literatom takozvane «majevske» generacije. Kramljateljski feljton Heinejevega in Börnejevega tipa uvajata v «mladoslovensko» literaturo Jurčič in Kersnik, deloma tudi Ogrinec, ki pa se specializira še bolj kot prvi naš zastopnik leposlovno»prirodopisne skice.

Kar se tiče sloga, umetnostne dikcije in oblike, se mora reči, da se četa naših «Mladostlovencev» v tem pogledu po večini ravna po geslih «Mladonemcev» in «Mladočehov». Osebito izraz Jurčičev, Zarnikov in različnih žurnalistov stremí z neznatnim zmisлом za artistiko po življenjski neposrednosti v vsej njeni živahnosti in drastiki, ne strašeč se mnogo niti pred trivialnostjo in grobostjo izraza. Estetični okus, pridobljen iz starejših literarnih smeri, ustvarja pri nekaterih znamenitih zastopnikih «mladoslovenske» literature svojevrstne drugačne tendence. Levstik, ki je izšel iz Kopitarjeve in Vukove etnografsko»filološke romantike, oklepajoče se predvsem prostonarodne dikcije in literature iz ljudstva in za ljudstvo, zahteva sicer v izrazu ljudsko jedrino ter

koreničavost. A kot slavist in slovničar ter kot panslavist, veru-
joč, da najdejo nekoč Slovani pot v rusko morje po starosloven-
skem mostu, Levstik odklanja v Jurčičevih neposredno-življenjskih
delih vsak izraz in vsako rëklo, ki se preveč oddaljuje od staroslo-
venske korenine. Stritar, literarno izobražen na evropski roman-
tični sentimentalnosti in salonski oglajenosti izraza, istotako očita
Jurčiču, da ta ne izbira dovolj skrbno izrazov. Stritar tudi prepaja
vsa dunajska dijaška leta glavnega pripovednika »Mladoslaven-
cev«, Jurčiča, z estetično-prozodičnimi nauki, dokler mu to pristno
dete prirode, aktualnosti in interesantnega fabuliranja ne uide
v bližino Levstika, razvijajočega se odločno v izrazito realistično
smer v prepričanju, da slovanskemu značaju pristoja krepčina,
ne pa mehkoča. A Jurčič tudi nasproti Levstikovemu vplivu
ohranja precëj samostojnosti in se mu prepusti morebiti še naj-
bolj v skupno napisanem »Tugomerju«. V upoštevanju socialnih
problemov in slikanju družabnih slojev ne gre Jurčič niti za
Levstikovim klicem, niti za primeri »mladonemških« socialnih
tendenčnikov, niti za prvimi nemškimi realisti, socialno barva-
jočimi svoje spise. Snovna interesantnost in zapletenost dejanja,
podedovana iz romantike, mu ostaja ideal poleg Scottove skrbi
za oris značajev in poleg onega veselja do podeželske tople
drobnorisbe, ki jo opazujemo v delih prvih nemških realistov,
takozvanih »vaških« pripovednikov, in pa v delih Čehinje Božene
Němcové, katere glavno delo, »Babica«, se pojavi že sedem let po
izidu originala v slovenskem prevodu, stoječem na ta način na
čelu mnogoštevilnih poznejših prevodov tega dela v vse kulturne
jezike sveta. Še bolj romantično naturo očituje v snoveh in
dikciji sedaj zanosni, sedaj ljudsko-drastični, a v jeziku in kompoz-
ziciji vedno ohlapni in necizilirani Jurčičev in Levstikov učenc
Tavčar. Kot karikatura Jurčiča nastopi v 70tih letih irhasti Koder,
samo za spoznanje manj izbirčen v izrazu in manj drastičen v
snoveh, kakor je bil v 60tih letih Andrejčkov Jože, ki je hodil po
Jurčičevih vaških potih bos, s črevlji čez ramo, s pipo v ustih
in mehurjem za pasom.

Vobče se mora reči, da »mladoslovenska« literatura kljub
temu, da je pri Slovencih prvič za Čop-Prešernovo klasično roman-
tiko priznavala in gojila leposlovje kot najvišji izraz narodne
duševnosti, še vendar ni držala koraka s tedanjo svetovno litera-
turo in ni prišla do izrazite, enotno in globoko fundirane literarne
smeri. Elementi tradicionalne romantike so se v nji družili z
novimi devizami začetnega realizma na tak način, da so čimdalje
večji preves dobivale poslednje. Umetnost kot taka ji ni bila

glavno vodilo, ampak vzpostavitev naroda kot takega, osamosvojitve naroda vsaj v kraljestvu duševnosti v nadomestilo za nedostatek politične in državne samostojnosti. Problem malega naroda je bil že takrat in ostal do danes problem tudi naše literature...

Od početkov »mladostlovenske« literature v drugi polovici 60tih let pa do leta 1881., do izida »Ljubljanskega Zvona«, je to literarno generacijo več ali manj držal pod svojo hipnozo iz francoske romantike zajeti Stritarjev formalizem in socialno-altruistični sentimentalizem, ki je našel najprirodnejši in najčistejši svoj izraz v melodiozni pesmi Gregorčičevi. Šele v »Ljubljanskem Zvonu« zmagaja nad Stritarjem ob vodstvu Levčevega, iz poznejšega Levstika privzetega realizma Kersnikov družabni in društveni realizem, umetnost opisovanja »gole resnice« v toliki meri, da mora vzbujati hrepenenje po nečem nedosežnem, torej (po Kersnikovi definiciji) »gola resnica pod zlato, prozorno tančico idealizma«. V tem času začena vplivati na slovenske pisatelje že tudi ruski realizem, specialno Turgenjevljev roman, prihajajoč k Slovencem v nemških in deloma tudi domačih prevodih. Zanimivo pa je, da stavi Turgenjeva svojim slovenskim sobratom po peresu v vzgled Jurčič že v prvi (in edini) številki svojega »Glasnika« (1869.). Razen na Kersnika vpliva Turgenjev tudi na Podlimbarskega. Najvišji svoj izraz zadobi ta ruski realizem pri nas pred nastopom »moderne« zopet v pesniku, namreč v Aškercu.

Z ozirom na zgoraj razvita umetnostna gesla hočem torej »mladostlovensko« dobo novejšje slovenske literature (1868. do 1895.) obravnavati v dveh oddelkih, in sicer imenujem:

- 1.) obdobje romantičnega realizma (1868. do 1881.) in
- 2.) obdobje poetičnega realizma (1881. do 1895.).

V vsakem posameznem teh dveh oddelkov postopam na ta način, da razpravljam v njem a) o smereh avstrijske politike v dotičnem obdobju z ozirom na tesno zvezo naše literature s politiko; potem b) o duševnih, zlasti političnih medsebojnih strujah na domu; c) o vlogi akademske »omladine« pri duševnem pokretu dotičnega časa; č) o časopisnem, društvenem in socialnem gibanju; d) o splošnem razvoju literature in literarne kritike ter končno e) o posameznih pisateljih. Eno ali drugo v podrobnostih tudi zaširše inteligentne vrste čitateljev zanimivejše poglavje hočem objaviti v tem listu. Ostala izidejo pozneje v celotnem kurzu v obliki knjige.

⁵ Ljub. Zvon, 1890., str. 637.